

מאמר
הנהגת הדעת
והנהגת הממון

ימי בין המצרים

קונטרס זה יוצא לאור בהשתדלות רבה להוצאת דבר מתוקן ומשובח
תחילה מתומלל המאמר בשלימות מתוך קלטת שמע ולאחר מכן נעשית
עריכה ביד אומן במלאכת מחשבת נאמנת למקור

מאמרים שיצאו לאור

חיי פנימיות בדור דידן
כח הגוף זכח הנשמה
מדרגות העוסק בתורה
יגיעת המחשבה בתורה
צורת עבודת האדם
והשבות אל לבבך
רופא חולי עמו ישראל

דיין אמת אין בלעדיו
כל משפטיו צדקו יחדיו

לעילוי נשמת האברך המזופלג
רבי יעקב זצ"ל

בן הרב רפאל ולאה עטייה שליט"א
אב בחכמה ורך בשנים
קבל באהבה את היסורים
נ"ע כ"א סיון תשע"ח

להשגת המאמרים

טלפון:

08-9741387

הנהגת הדעת והנהגת הממון

"חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר" (משנה תענית ד, ז).

תחילת החורבן הוא מעין תחילת הבנין. כשם שבתחילת בריאתו של עולם "אסתכל באורייתא וברא עלמא", תחילת הבריאה לא התחילה בבריאה עצמה אלא התחילה ב"אסתכל באורייתא", ורק לאחר מכן מכוחה ועל ידה "ברא עלמא", כך גם החורבן לא התחיל בבית המקדש עצמו [שהוא שורש כל הבנינים כולם], אלא התחיל ב"אורייתא", שבי"ז בתמוז "נשתברו הלוחות" ו"שרף אפוסטמוס את התורה".

תחילת הקלקול היתה ב"אסתכל באורייתא" בי"ז בתמוז, והוא התגלה בפועל בחורבן של ה"ברא עלמא" בתשעה באב. בו "חרב הבית בראשונה ובשניה".

ישנם שני הרים שמהם מתגלה מציאות של תורה: "הר סיני" בו ניתנה תורה לישראל, ו"הר המוריה" ממנו יוצאת הוראה לישראל - "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". חורבן הבית שמתגלה בהר המוריה, איננו בבית עצמו, אלא כאשר אין את עומק הגילוי של ה"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", בפועל מתגלה שהבית נחרב. שורש בריאת כל העולם הוא ארץ ישראל, ירושלים וציון, ולחד מאן דאמר בגמרא (יומא נד ע"ב) "מציון נברא העולם". כשאין את ה"מציון תצא תורה" - אין את ה"מציון נברא העולם".

שורש החורבן

אחת מהתוכחות שהוכיח משה רבינו את ישראל היא: "ודי זהב" - "הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר 'וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל'" (רש"י דברים א א). מבואר, ששורש חטא העגל נעוץ ב"ודי זהב".

יתר על כן, אלמלא המציאות של חטא העגל גם המציאות של חורבן הבית לא היתה. חורבן הבית נעוץ בחטא העגל ב"נשתברו הלוחות", ונעוץ ומונח ב"ודי זהב".

נמצאים אנו בימים שהם ימי חורבן הבית, "שבוע שחל בו". נתבונן להבין יותר מהו אותו שורש של מציאות החורבן, שזו עבודת הימים הללו.

בחטא העגל נאמר "וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר" והם אומרים לאהרן "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו ממצרים לא ידענו מה היה לו", ובמקום קומתו של משה, שהוא קומת ה"דעת" של הקדושה כדברי חז"ל - הם מעמידים בהקבלה כח אחר הנקרא "עגל הזהב", הפך מציאות דעת הקדושה של משה.

וצריך להבין, איך עגל הזהב עומד במקום מציאותו של משה, מהי אותה מהות של עגל הזהב שמעמיד קומה הפוכה מקומתו של משה רבינו.

כח הדעת וכח הממון

ביאור הדברים: משה רבינו הוא כח הדעת, כח ההנהגה שמנהיג את הכנסת ישראל. ומבואר בדברי רבותינו, שכשם שישנו כח של הנהגת הכלל הנקרא משה, ה"דָּבָר אֶחָד לְדוֹר" - כך מתגלה אצל כל אדם כח הדעת שמנהיג אותו.

לשון הגמרא (נדרים מא ע"א): "במערבא אמרי, דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה. דא קני מה חסר, דא לא קני מה קני". זוהי שלמות מדרגת הדעת שהיא המנהיגה את הכלל ישראל כולו, וכן את האדם הפרטי. וממשלת הדעת היא כח ההנהגה שצריכה להנהיג כל אדם ואדם.

ההבדל בין קטן לגדול הוא: גדול נקרא "בר דעת", כלומר הוא מנהיג את עצמו, קטן שאינו בר דעת הוא מונהג על ידי אחרים, אביו מנהיגו.

אם כן, בקומת הקדושה בכלל, ובקומת הקדושה בפרט - אצל כל אדם ואדם, הכח שמנהיג הוא כח של דעת.

לעומתו עומד כח אחר הנקרא "עגל הזהב", וברור לכל בר דעת שעגל הזהב אין הגדרתו רק מה שבחיצוניות היתה מציאות של עגל, שנתנו את הזהב לתוך האש ונעשה עגל, אלא כח העגל הוא כח פנימי של הנהגה שמנהיג את האדם.

כמו שנתבאר בצד של הקדושה שיש את מציאותו של משה רבנו שהוא כח הדעת, ה"דָּבָר אחד לדור" שמנהיג את הדור כולו, והוא גם כח הדעת שמנהיג את האדם בפרטיותו - כך להיפך, יש את מציאות עגל הזהב שהוא כח של הנהגה המנהיג את הכלל, והוא גם כח של הנהגה המנהיג את הפרט - בתוך קומתו של האדם.

כשמתגלה אור התורה ומתגלה הבנין, הכח שמנהיג את הכלל והכח שמנהיג את הפרט הוא דעת של קדושה - משה רבינו. וכשמתגלה שורש החורבן, שורש דייקא כמו שנתבאר - הכח שמנהיג את הכנסת ישראל בכלל והכח שמנהיג את הפרט, הוא כח של עגל הזהב.

ביאור הדברים - בחטא אדם הראשון נאמר: "בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת" (בראשית ג, יט) ובמתן תורה "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו ע"א), הם חזרו להיות מונהגים בהשגחת הבורא, ללא קללת "בזעת אפך תאכל לחם" והיו אוכלים מן. "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן" כלשון חז"ל (מכילתא פרשת בשלח). אבל בשעה שנפלו בחזרה ע"י חטא העגל, התגלה כח ההנהגה של הממון, שהוא זה שמנהיג את העולם.

יש כאן "זה לעומת זה" בכח ההנהגה: מצד הקדושה מה שמנהיג את העולם הוא כח הדעת, אבל כאשר מתגלה צד הקלקול שבבריאה - שורש החורבן, אז הכח שמנהיג את העולם הוא הממון הנמצא בעולם. צרכי הממון שישנם בעולם - הם אלה שמנהיגים את העולם בכלל ואת האדם בפרט.

ג חלקים באדם: נפש, זמן ומקום

כשנתבונן מעט בחיי העולם ובחיי האדם, נראה את זה ברור מאד, היכן עומק נקודת הקלקול. ניתן דוגמאות על מנת להמחיש יותר את הדברים:

באדם ישנם שלושה חלקים: נפש, זמן ומקום. הצורה הפנימית של החיים היא, שהאדם קובע את מקום מגוריו לפי מהלכי הדעת - "איני דר אלא במקום תורה" (אבות ו, ט). את הזמן שלו הוא מקדיש לחיות חיי דעת - "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח). וכן הנפש שלו, דעתה תקועה בעמלה של תורה, בו ית"ש.

אבל כשכח הממון מנהיג את העולם, פוק חזי, כאשר רוב בני האדם באים לבחור היכן לגור, היכן יהא מקומם - ההכרעה אינה נעשית במהלכי ה"דעת" בלבד, אלא חלקה הגדול נובע מגדרי הממון. "זה לעומת זה", מצד הקדושה "איני דר אלא במקום תורה", ולעומת זאת יש את כח הממון שהוא זה שמכריע לרוב בני האדם היכן יגורו.

ובמהלכי זמן - הצורה הפנימית של החיים היא, כאמור, "והגית בה יומם ולילה", להיות קבוע במהלכי הדעת מבקר ועד לילה בעמלה של תורה, אבל כאשר נופלים למהלכי חיים של "ממון" - מתקיים לשון הפסוק: "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב", מבקר עד לילה אדם מנהיג את חייו לפי גדרי הממון.

רוב בני האדם שלא זכו לישב בעמלה של תורה, הממון הוא כח ההנהגה שמנהיג אותם מבקר עד לילה. האדם בעצם מונהג כמעט כל היום כולו מכח הממון. כשנתבונן לעומק, זה לא רק כשהוא נמצא במקום עבודתו, אלא זהו כח של הנהגה המנהיג את האדם.

וכשבאים לדון בקומת נפשו של אדם, הרי "בנפשו יביא לחמו", כלומר: רוב בני האדם מחשבת לבם עוסקת כיצד להביא טרף לביתם. ויתר על כן, מי שיש בו תאוות הממון, עסוק הוא בדמיונות על הרחבת גבולותיו ללא קץ. אך אפילו מי שחי יותר חיים של הסתפקות, סוף כל סוף "בנפשו יביא לחמו".

שנינו במשנה (אבות ב, ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון". לפי פשוטו הפירוש שיחד עם מה שהאדם עוסק בתורה, עליו

להקדיש זמן לדרך ארץ, "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" כדברי רבי ישמעאל (ברכות לה ע"ב).

רבי חיים וולוז'ין זצ"ל מפרש, שדברי התנא הללו נאמרו על אדם העמל לפרנסתו, ואפ"ה, על אף שגופו עוסק בעמל הפרנסה, מחשבתו צריכה להיות עסוקה בדברי תורה. ועל זה אמר התנא: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", שבשעה שהוא עוסק בדרך ארץ הוא עוסק עדיין בתורה [כמובן בשיעור שאפשר, שלא גוזל בכך את מעבידו].

הצורה שמצייר לנו רבי חיים וולוז'ין היא, איך האדם בגופו עסוק במלאכתו ובנפשו הוא נמצא בתורה, אבל אליבא דאמת, אצל רוב בני אדם זה הרבה מעבר לשיעור קומתם. רוב בני אדם, כשהם נמצאים במקום שהם עמלים למלאכתם - מציאות החיים שלהם היא שם, "בנפשו יביא לחמו", הנפש נמשכת לשם, הן מחמת עצם הטרדה החיצונית והן מחמת התשוקה להביא את טרפו באופן היותר רחב, ואז האדם נקשר יותר ויותר למציאות הממון.

נמצא, שהמקום, הזמן והנפש מונהגים על ידי מציאות של ממון.

"בת פלוני לפלוני"

ובהרחבה יותר, ידועים דברי הרמ"א בתחילת אבן העזר (סימן ב) לגבי גדרי שידוכים אצל אדם, שאין הדרך הישרה שיבקש שיתנו לו ממון, אלא מה שנותנים לו יקבל בשמחה ובעין טובה, כפי השגחתו יתברך שמו. אך הרי צורת החיים אצל רוב בני האדם היא ההיפך הגמור: אלו שבאים להינשא, מחפשים את בעלת הממון.

יתר על כן, בעבר בת מבוגרת היה לה קשה יותר למצוא שידוך, ואילו כיום התהפכו היוצרות ומחפשים דוקא מבוגרת יותר שיש לה מלאכת כפים מסודרת, ולפי זה קובעים שידוכים. הכל עולם של דמיונות שאין לו קיום.

עד כדי כך הפך ה"ממון" להיות כח של הנהגת החיים!

"ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני" (סוטה ב ע"א), אבל כשנופלים ממדרגת ממשלת הדעת להנהגה של

ממון, כביכול גם מה שנגזר למעלה בזיווגו של אדם, האדם, במעשיו, יכול להטות את זיווגו.

אין פלא על כמות הגירושין הקיימים בדורנו. ומובן שישנן סיבות נוספות לכך, אבל אחד מהם הוא, מעמקי הדבר שסיבת השידוך מעיקרא אינה נקבעת לפי ממשלת הדעת אלא לפי הנטיות הבלתי אמיתיות.

נבין ברור: זוהי 'הנהגה' של ממון. אין זה פרט של נפילה אלא עולם המונהג על ידי ממון, ולכן יותר קשה לצאת משם.

כאשר נופלים ממדרגת "עץ החיים" - תורה, נופלים לא ל"עץ הדעת" טוב אלא ל"עץ הדעת" רע. "כי שמעת לקול אשתך" - אומרים רבותינו: "קול" גימטריה "ממון". זה עומק נקודת הקלקול.

יש את ממשלת הדעת, שזה משה רבינו. "חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה חסר אחד" (ראש השנה כא ע"ב), וכיון שחסר אחת - אין הנהגה שלימה של דעת. כאן חל כח הממון לעקור את הכל. ממון - 'מום נ', הוא נוגע במעמקים הללו ומנסה להנהיג את כל קומת הבריאה. וככל שנקודת הממון מנהיגה את האדם - כל חייו משתנים מן הקצה אל הקצה.

"יצא אדם לפעלו"

הוזכר לעיל העניין של: "בנפשו יביא לחמו", "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב".

יש את הנדון של עצם היציאה לעמל הפרנסה, ויש את הנדון להיכן יוצאים. ובשעה שהאדם כן עמל לפרנסתו [אם זה שיעור מדרגתו וחלקו, או בנשים היוצאות לעבודתן] מהו שיקול ממשלת הדעת שצריך להיות בענין המלאכה שבה יעסוק האדם.

ה"חובת הלבבות" אומר, שהאדם צריך לראות את הנטייה הטבעית שהקב"ה נתן לו. נטייה טבעית זו, היא הכח של גדרי ההשתדלות שהקב"ה נתן לו, ודרכו עליו לפרנס את ביתו. כשממשלת הדעת שולטת - הרי שכך הוא נוהג. אבל כאשר

ממשלת הדעת מסתלקת וממשלת הממון היא השולטת, האדם מרגיש שהממון בא לפי שליטתו ואינו בוחר במלאכה לפי חוק טבעו, בגדרי ההשתדלות שהקב"ה נתן לו, אלא בוחר את המלאכה שנראה לו שאפשר להרוויח בה יותר. הוא הולך לעסוק במקומות שגדרי הדעת מכריעים שלא לעסוק בהם, אבל גדרי הממון מכריעים שכן.

כשברור לו לאדם שההשתדלות אינה אלא השתדלות, כמו שהמסילת ישרים (פרק כא) מבאר שההשתדלות אינה אלא קנס שקנס עליו הבורא, ובשעה שהוא עשה את אותה השתדלות יצא ידי חובת הקנס, ומכיר שהוא ית"ש עשה עושה ויעשה לכל המעשים כולם - הוא לא בוחר במלאכה שאפשר להרוויח בה יותר אלא במלאכה המתאימה לו לפי חק טבעו.

ואם ממשלת הדעת אומרת שהמלאכה שאפשר להרוויח בה יותר היא נגד הטהרה, נגד הקדושה, נגד עומק נשמתם של ישראל, נגד דת משה ויהודית - לעולם הוא לא יבחר בה, אלא יבחר בהשתדלות שהקב"ה נטע בקרבנו, כי אלו הם גדרי הקנס שניתנו לו. ואם לא כן, הרי שמבוקר עד לילה ממשלת הממון משעבדת את כולו. גוף, נפש, רוח ונשמה - כולם נופלים למקום הרע.

ממשלת עגל הזהב

מי שמכיר מעט קהילות בחו"ל למשל, אם כאן בארץ ישראל במזרח יושבים התלמידי חכמים, שם בחו"ל הגבירים הם חלק מחשובי העם, ראשי הקהל, ופעמים אף יושבים ב'מזרח' של בתי הכנסת. ארץ שמונהגת על ידי הממון - זו ארץ העמים, שם באמת אנשי הממון יש להם משקל בכבוד חיצוני להנהיג. ואלו הם בעלי הזרוע שהחריבו את בית מקדשנו, כמבואר בסוגיא בגיטין (נו ע"א).

וכאן, בארץ ישראל, הנקודה ב"ה עדינה יותר, אבל סוף כל סוף ההנהגה היא: לקבל תקציבים מכל מיני מקומות שאינם של קדושה כמו שברור לכולם. ההיתר מתחיל מן היסוד של "כמציל מן הארי ומן הדוב", אבל כל בר דעת מבין שאותם תקציבים אינם ניתנים בחינם. יש מכוון שעומד מאחוריהם, וכוונתו לשעבד את כל

עולם התורה למקום מסוים. מעט מעט, ולפעמים אף יותר ממעט, הממון משעבד את כל צורת עולם התורה.

זה נובע מממשלת עגל הזהב! זו איננה נפילה של פרט, אלא צורת חיים המונהגים על ידי כח הממון. תקציב לפה ותקציב לשם, בכל שמות שלא יקראו, אבל הצד השווה שבכולם הוא שזה לא ממון שבא מן ההפקר, זה ממון שבא כהנהגה, והיא הנהגה הפוכה לדת משה!

זה הערב רב! הם אלו שעשו את עגל הזהב! "העם אשר העלית" - כל מקום שנאמר "העם" אינו אלא הערב רב (לחלק מן השיטות בדברי חז"ל). הם אלו שמשה רבינו העלה, הם שמרדו בו ויצרו הנהגה שהיא היפך המציאות של משה, והם אלו שמנהיגים את הדורות האחרונים בכלל ודרא בתראה בפרט. אבל זה לא רק ממון, זו הנהגה של ממון. מעמקי חטא העגל - "ודי זהב".

שפע של קדושה

"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" - משם בא כל השפע לעולם. אם השפע מגיע כצורתו, הוא מגיע מתוך דברי התורה עצמם, זה שפע של קדושה.

הדוגמא השורשית והיסודית לדבר היא משה רבינו, כמו שאומרת הגמרא (נדרים לח ע"א): "אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממשה". ועשיר למדו מ"פסל לך שני לוחות אבנים" - "פסולתן שלך יהא". וכפי שמביא רש"י (שמות לד, א): "הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו, ואמר לו: הפסולת יהיה שלך, ומשם נתעשר משה הרבה".

עומק הדבר שמשה נתעשר מפסולתן של לוחות הוא, שעושרו לא בא כהנהגה לעצמו אלא מהנהגה של תורה. "פסולתן" של לוחות - כלומר, זוהי פסולת. ההנהגה נמצאת בדעת אצל משה רבנו, והממון משתלשל מאותו מקום. זוהי מדרגת משה רבנו.

וכן גם רבי הקדוש שזכה לשני שולחנות. כל התורה כולה, ששה סדרי המשניות, סודרו ע"י רבי, ומשם הגיע הממון. זהו ממון שמגיע מתורה.

אבל כשמתגלה עומק נקודת הקלקול - מתגלה עושר לעצמו, לא עושר שמשתלשל מפסולתן של לוחות אלא מתגלה עושר, ובדקות - דמיון של עושר, כמציאות לעצמו. העושר הזה הוא הפך ממשלת הדעת. זה עומק נקודת הקלקול.

בית המקדש הוא מקור השפע שבא לעולם, כמו שאומרת הגמרא (יומא לט ע"ב): "בשעה שבנה שלמה בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירות בזמניהן". כל ההמשכה והשפע של העולם - זהב, כסף וכו' - הכל היה משם. זו צורת הבית בבנינו. אבל כשהבית בחורבנו - ה"מציון תצא תורה" באתכסיא, לא נראה שהשפע בא ממקום השולחן וממקום המזבח שהוא מזין ומפרנס, אלא מתגלה השפע כמציאות לעצמו כביכול, "בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים" (ירמיהו ב, יג). כאן טמון עומק נקודת החורבן, בפנים של הסוגיא דידן השתא.

"כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו"

בחירת האמת נתונה לכל יחיד, ובה מונח ה"נבנה בימיו" שלו. מהו מקור השפע שממנו הוא יונק, ומהיכן כח הממשלה שבתוכו. אם כח הממשלה הוא ממשלת הדעת; ה'מקום' נקבע לפי ממשלת הדעת, ה'זמן' לפי ממשלת הדעת, ה'נפש' נקבעת לפי ממשלת הדעת, וכן שאר כל החלקים כולם, ומשם מגיע השפע של חיי החומר וחיי הממון, אז הרי זה "כאילו נבנה בית המקדש בימיו" (ברכות לג ע"א). אבל כשהאדם ח"ו אינו בוחר בחיי האמת אלא נוטה אחרי הרגליו, אחרי סביבותיו ואחרי אנשי דורו - הריהו נופל למעמקי מציאות החורבן.

מי שמנהיג את הדור דידן הוא עגל הזהב, זה הכח הפנימי. וכנגד כך עומדים חכמי הדור, עיני העדה, להלחם כל הזמן כנגד אותה ההנהגה, אבל זו ההנהגה שנמצאת באופן הטבעי בדור דידן וזה עומק מעמקי החורבן.

בדור דידן, אותם אלו שעשו את העגל ואמרו "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", עומדים הלאה כסדר ומנסים להנהיג, ומציירים: זה האיש משה לא ידענו מה היה לו. הבחירה האמיתית המונחת בפני כל יחיד ויחיד היא, לבחור מהו הכח שמנהיג אותו. אם הכח שמנהיג אותו הוא השי"ת ותורתו, והוא משעבד את חיי החומר לאותו עולם פנימי - הרי זה כאילו נבנה בית המקדש בימיו.

יש לברוח כבורח מן האש מאותה הנהגה של "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", שתחילת השיקול ועומק השיקול לא יתחיל ממציאות של הנהגת העולם, ממציאות של הנהגת הממון, אלא מחיי טוהר, חיי קדושה, חיי אמת, חיי תורה, חיי קירבת ה' יחפצון.

יתן השי"ת ונזכה עוד היום שיבנה בית המקדש אמן ואמן.